

CALİGARİ'DEN HİTLER'E

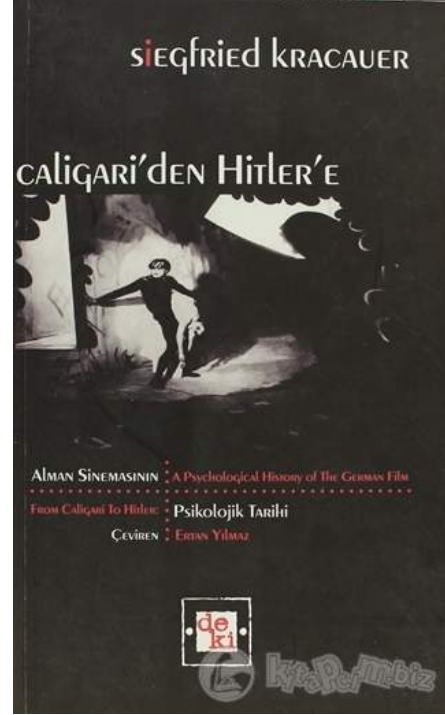
Alman Sinemasının
Psikolojik Tarihi

Siegfried Kracauer

Çev.: Ertan Yılmaz

De Ki Basım Yayım

2010/401 sf.

Söz konusu metnin sinema üzerine yazılmış en klasik ve en tartışmalı metinlerden biri olduğunu söylemek herhalde abartılı olmaz. Kitabın başlığı bile okuyucunun kafasında şimşekler çaktırır nitelikte, zira 1920 tarihli *Das Cabinet des Dr. Caligari*'nin film karakteriyle 1933'te iktidara gelen faşist diktatör **Adolf Hitler** birlikte anılmakta. Yayımlandığı tarihten (1947) günümüze, bir hayli atıfta bulunulan ve tartışılan kitabın bugün nerede durduğunu izah eden yaklaşık kırk sayfalık bir giriş yazısı Türkçe baskının başında mevcut. **Leonardo Quaresima**'nın kaleme aldığı "2004 Baskısı İçin Giriş: Kracauer'i Yeniden Okumak" yazısı yıllardır eser etrafında dönen tartışmalar üzerine ayrıntılı bilgiler sunuyor ve kitabın geçmişten bugüne araştırmacılar ve eleştirmenler için ne ifade ettiği hakkında kapsamlı bir çerçeve oluşturuyor: **Kracauer**'in bu araştırma için aldığı burs, çalışma ve tamamlama dönemleri, kitabın metodolojisi, yazarın *Kitle Süsü* ve diğer eserleri ile bu eserin ilişkisi, kitabın yayımlanmasının ardından gelen eleştiriler, metindeki eksikler... Film isimlerinin, yapım yıllarının ve oyuncu isimlerinin düzeltmelerine de kitabın sonunda "*Hatalar Üzerine Notlar*" başlığı altında yer verildiğini not düşelim.

Kitabın ilginç ve tartışmalara yol açan iddiası **Hitler** iktidara gelmeden on yıl kadar önce Alman sinemasında Nazi ruhunun imgelerinin mevcut olduğu hakkında. **Siegfried Kracauer** tarafından kaleme alınmış “Giriş” yazısı kitabın yazılma amacını ve bu amaca ulaşmak için hangi yöntemin kullanıldığını açıklıyor. Bu sunuş kısaca sinema sanatı ve ülke zihniyeti arasındaki ilişkiden; *toplumun semptomu* olarak sinemadan, kapsamlı bir sinema analizi için ekonomik/toplumsal/politik perspektife ‘psikolojik’ bir boyut daha eklenmesi gerekliliğinden ve Alman Sineması’nın özelliklerinden bahsediyor. Kitap, yazarın tarihsel dönemlere ayırdığı dört bölümden oluşuyor. Bu dönemlendirme, Alman toplumunun toplumsal politik dönüşüm momentlerine göre ve elbette temel amaç bunların Alman sinemasına yansımalarını incelemek. “İlk Dönem (1895-1918)” ana başlıklı birinci bölümün “Barış ve Savaş” alt başlığında sinemanın Almanya’da yavaş yavaş ortaya çıkışının izleri sürülüyor. **Kracauer** filmleri ikonik benzerlikleri ve kullandıkları motifler gibi ortak özelliklerini saptayarak sınıflandırıyor. Böylece tüm kitap boyunca Almanya’nın farklı dönemlerinin farklı film kümeleri tanımlanmış oluyor. Burada film *genre*’larından yani film türlerinden değil daha çok film öbekleri ya da film kümelerinden bahsedildiğinin altını çizmek gerek. Çünkü söz konusu film kümeleri Almanya’ya özgü, dolayısıyla evrensel kalıplara referans vermiyor. Birinci bölümde yazar Almanya’da Birinci Dünya Savaşı’na kadar ortaya çıkan filmleri tiyatro etkisindeki *slapstick* komedileri ve polisiye-gizem filmleri olarak tanımlıyor. O zamanki Alman film endüstrisinin durumuna ve zamanın ünlü yönetmenlerinin öne çıkan filmlerine de değiniliyor. Ardından kitabın en tartışmalı bölümlerinden olan “Öngörüler” alt başlığında -ki **Quaresima**, “Giriş” yazısında bu bölümdeki ‘önsezi’ eğilimine karşı okuyucuları uyarır- yazar *Der Student von Prag* (1913), *Der Golem* (1915), *Homunculus* (1916) ve *Der Andere* (1913) filmlerindeki bazı karakterlerin **Hitler**’i andıran özelliklerine dikkat çekiyor. “*Fantastik peri masalları*” diye nitelendirdiği bu filmler ile oluşmakta olan Alman orta sınıfının psikolojik yapısının paralellikleri yorumlanıyor. Çünkü yazara göre bu orta sınıf Nazizmin yükselmesine vesile olacak bir olgunlaşmamışlığa sahip ve bu olgunlaşmamışlık hali sözü edilen filmlerde görünür olmakta. “UFA’nın Ortaya Çıkışı” alt başlığı adından da anlaşılacağı üzere Almanya’da film üretiminin yükselmesinin sebepleri üzerine.

Kitabın ikinci bölümü “Savaş Sonrası Dönem (1918-1924)” ana başlığını taşıyor. İlk alt başlık olan “Özgürlüğün Şoku” cumhuriyete geçiş ile toplumun psikolojik

yapısı arasında bağlantılar kurarken bireyin dokunaklı yalnızlığı ve kitlenin korkutucu gücü üzerine vurucu çözümler yapıyor. **Lubitsch**'in önemli epik ve komedi filmlerine bir yer veriliyor ve dönemin popüler film kümeleri olarak erotik filmler ve egzotik serüven filmlerinin altı çiziliyor. Ardından “Caligari” alt başlığında Weimar yıllarının dışavurumcu filmlerinin gerçekçilik ve konstrüktivizm ile ilişkisinin tartışıldığı; *Das Cabinet des Dr. Caligari*'nin (1920) yapım hikayesinin anlatıldığı; panayır, kaos, korku, anarşizm motifleri üzerinden filmin toplumsal psikolojik analizinin yapıldığı bölüm geliyor. “Zorbaların Geçit Töreni” alt başlığında **Kracauer**'in zorba ve kaos filmleri olarak kümelediği filmlere yer veriliyor: *Nosferatu, eine Symphonie des Grauens* (1922), *Vanina oder Die Galfenhochzeit* (1922), *Dr. Mabuse, der Spieler* (1922), *Das Wachsfigurenkabinett* (1924). Tüm bu filmlerdeki zorba/canavar figürün temsil ettikleri, tamamıyla korku ve kaosun egemen olduğu bir dünya tasvirinin toplumsal karşılığı, filmlerin kullandığı teknik yenilikler ve fantastik üzerine çözümler bu bölümde ön plana çıkıyor. “Kader” alt başlığında ise yeni bir grup film tanımlanırken zorbalık anlatısını reddeden fakat kötü kadere teslim olan karakterlerin olduğu filmler mevzu ediliyor: *Der müde Tod* (1921) ve *Die Nibelungen: Siegfried* (1924) filmlerinin anlatısı ve görsel grameri şans, kader, mitsel düşünce ve toplumsal psikoloji açısından analiz ediliyor. “Sessiz Kaos” alt başlığında yazarın zorba ve kaos filmlerinden ayrı tuttuğu bir grup film içgüdü filmleri olarak tanımlanıyor. *Hintertreppe* (1921), *Scherben* (1921), *Der Letzte Mann* (1924), *Sylvester* (1924) fantastik atmosfere başvurmadan alt orta sınıfın durumunu işleyen filmler. Yazar bu bölümde ışık-gölge diyalektiği, cansız nesnelere aksiyona dahil eden görsel anlatım tekniği, hareketli kameranın öykü ile ilişkisi gibi alanlar üzerine çözümler yapıyor. “Çok Önemli İkilem” bölümü aynı yıllarda ortaya çıkan **Dostoyevski** uyarlamalarını ve dağ filmlerini olgunlaşmamış orta sınıfın otoriteryan eğilimlerine hitap eden filmler olarak niteliyor. Son alt başlık “İsyandan Boyun Eğmeye” ise dışavurumculuğa karşı çıkan gerçekçi filmler olarak iki *kammerspiel* filmini ele alıyor: *Die Strasse* (1923) ve *Variete* (1925). Yine de yazar için açıkça monarşiyi geri getirmeye çalışan propaganda filmleri ve popüler filmlerin yanında bu istisnai denemeler Alman halkının bakış açısını değiştirebilecek türden değil. **Kracauer** Almanya'nın faşizme doğru önlenemez ilerleyişini tüm bölüm boyunca bir alt motif olarak işliyor.

“İstikrar Dönemi (1924-1929)” adlı üçüncü bölümün “Gerileme” alt başlığında Birinci Dünya Savaşı etkisiyle Alman sinemasının gerilemesi ve ülkenin toplumsal ekonomik durumu ele alınıyor. “Donmuş Zemin” **F.W. Murnau** ve **Fritz Lang**’in önemli filmlerine bir bir yer verirken *kulturfilme* adlı belgesel filmlerin ve Zille filmleri denilen beyaz yakalı işçi filmlerinin enflasyonunun altını çiziyor. Bu filmlerde artık kamera devinimi anlamsızlaşmış ve rutinleşmiş durumda. Bu alt başlık aynı zamanda yazarın **Hitler** öncesi Alman ruhunun felç olmuşluğunu ifade eden üç film grubunun ilkinin tespit ediyor. **Kracauer** için bu bölümde sözü geçen filmler ülkedeki felç durumunun ‘varlığını kanıtlar’ niteliktedir. “Fahişe ve Genç” alt başlığı o yıllarda popüler olan doğa filmleri, ulusal filmler, sokak filmleri ve gençlik filmlerinin örneklerini içeriyor. Bu filmler ise yazara göre ikinci bir grup oluşturuyorlar ve Almanya’nın felç olmuş eğilimlerine ve anlayışlarına ‘ışık tutuyorlar’. “Yeni Gerçekçilik” alt başlığı yukarıda bahsedilen üç gruptan sonuncusunu yani felç olmuş ruhun işleyişini *açığa vuran* filmleri ifade ediyor. Bu bölüm özellikle **G.W. Pabst** filmlerinin anlatıları ve teknik çözümlenmeleri üzerinden ilerliyor. “Montaj” bölümü ise Yeni Nesnelciliğin en arı ifadeleri olarak montaj filmleri furçasına dahil edilebilecek filmlerin estetik çözümlenmelerine yer veriyor. “Kısa Uyanış” o dönemde istisnai olan üç sosyalist filmi saptıyor ve sansür karşıtı topluluklar, dernekler ve toplumsal eleştiri modasının arttığı bir alternatif kültürün izini sürüyor.

Kitabın dördüncü ve son bölümü “Hitler Öncesi Dönem (1930-1933)” Weimar Cumhuriyeti’nin son yıllarıyla kapanıyor. Bu zaman aralığındaki film grupları “Şarkılar ve Yanılsamalar” alt başlığında başta müzikaller olmak üzere gizemli gerilimler, melodramlar, askeri farslar, başarı filmleri ve belgesel filmler olarak not düşülüyor. “Aramızdaki Katil” alt başlığı özellikle *M - Eine sucht einen Mörder* (1931) ve *Der Blaue Engel* (1930) üzerinden ilerliyor. “Çekingen Aykırı Görüşler” alt başlığı ulusal epik filmler ile onların tam karşısından duran çekingen-aykırı filmler arasındaki gerilimi ifade ediyor. “Daha İyi Bir Dünya İçin” **Pabst**, **Lang** ve **Dudow**’un o dönemde çektikleri önemli filmler üzerinde ayrıntılarıyla duruyor ve toplumsal eleştiri kanadı olarak ele alınıyorlar. “Ulusal Epik” alt başlığında ise o tarihlerde iyice popülerliği artan milli filmler, dağ filmleri, isyancı filmleri ve karizmatik lider filmlerinin otoriteryan eğilimleri beslediğine dikkat çekiliyor. Bu bölümle birlikte kitap sona eriyor. Arından “Ekler” bölümündeki otuz beş sayfalık “Propaganda ve Nazi Savaş Sineması” Hitler döneminde sinemanın propagandacı

işlevi üzerine ayrıntılı ve ilginç çözümler yapıyor. *Sieg im Westen* (1941) ve *Feuertaufe* (1940) saf Alman propaganda filmleri olarak ele alınıyor ve kurgu, ses, anlatı ve propagandacı tüm unsurların anatomisi yapılıyor. Yine eklerde bulunan “Yapısal Analiz” bölümü **Kracauer**’in geliştirdiği bilimsel bir film analizi yöntemini tanıtıyor. Bir film üzerine yapılacak kapsamlı bir analiz için araştırmacının ihtiyaç duyacağı tüm terimler tanıtılıyor ve bir bir analizin hangi aşamalarında ve nasıl kullanılacakları örnekler üzerinden sunuluyor. Tabii günümüzde tek bir film üzerinden yapılacak böylesi bir analizin noksan kalacağına altını çizelim. Son olarak kitabın sonunda Alman Sineması üzerine son derece kapsamlı bir “Kaynakça”, yüzlerce filmde oluşan bir “Film Adı Listesi” ve oldukça kalabalık bir “Kişi Adı Dizini” bulunuyor.

2016 yılında elli üç yaşında aramızdan ayrılan değerli hocam **Ertan Yılmaz**’ı bu zor eserin çevirisini titizlik ve ustalıkla yaptığı ve bu önemli sinema metnini Türkçeye kazandırdığı için saygıyla anıyorum. Kitabı o hayattayken okuma fırsatım olmadı. Şimdi kitabın dört bir yanına düştüğüm notları ve **Siegfried Kracauer**’in metodu üzerine sorularımı onun ve öğrencilerinin çevirdiği diğer değerli sinema kitaplarında arayacağım.

Sertaç Koyuncu